

**ПРОБЛЕМА ФАЛЬШУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ У ТВОРЧОСТІ
О.О. ЖИЖИЛЕНКА ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЇЇ РОЗРОБЛЕННЯ
НА ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ЗАСАДАХ**

Волею історії судилося, щоб ХІХ ст. стало часом становлення джерелознавства як спеціальної історичної науки, формування комплексного вивчення джерел інформації. На тлі стрімкого розвитку наукової історії було актуалізовано проблематику проведення історичного дослідження. Питання класифікації джерел (зокрема, документів), їх жанрово-видової специфіки, а особливо – наукової критики, стали для багатьох дослідників надважливими, оскільки розв'язання більшості із них диктували обставини еволюції науки.

Дискусія, порушена Л. фон Ранке, щодо міри довіри різним видам історичних документів, хоча й була не новою, утім позначилася на розвитку дипломатики, сфрагістики, палеографії та інших галузей історичного наукового знання, опертих на документ (чи його складові) як центральну ланку об'єктної сфери студіювання, а встановлення автентичності, оригінальності документа проголошувалося одним із основних напрямів їх вивчення. Найбільшою мірою достовірності, на думку класика джерелознавства Л. фон Ранке, володіли ті, що називалися "офіційними", або такими, що до них прирівнювалися. Полеміка "великого майстра історичної науки" із колегами-інакодумцями цілком слушно привернула увагу до проблеми фальшування документів, так як "офіційні" із них, як і решта, виявилися невірними від подрбок, переслідувань зацікавлених осіб у трансформаціях форми, змісту, подачі інформації. А відтак, *фальшування, подрбка документів* стали особливо значущою темою не тільки для істориків-критиків документів, джерелознавців, але й тих, для кого подібні діяння є прецедентом порушення правової відповідальності.

Пізніше загальні міркування фахівців про інформаційні переваги письмових джерел різних типів і видів супроводжуються заувагами про об'єктивність фіксації й інтерпретації даних. Полеміка щодо достовірності документальних матеріалів, яка розгорілася в другій половині ХІХ ст., привела до відмови від проголошеного Л. фон Ранке принципу беззастережної довіри "документальним пам'яткам", "вихідцям канцелярій". Натомість приходить усвідомлення *відносної достовірності* не лише нарративних джерел, але й офіційних документів [5, с.5]. Прийняття до уваги цього твердження сприяло перегляду теоретичних основ критики, загальних методичних засад їх неупередженого аналізу і, що не менш важливо, встановленню значенневої прозорості термінів "оригінальність" і "достовірність" документа. Тонкі, хоча й значущі відмінності між цими поняттями, на думку С.М. Каштанова, полягають у походженні документа і часом (послідовністю) появи у світі [3, с.24-41].

Термінологічні пошуки відповідей на питання, так притаманні західноєвропейській дипломатиці ХІХ – ХХ ст., привели до розвою цікавих ідей, пов'язаних із окресленням сутнісного сприйняття близьких і кардинально відмінних термінів: *authenticite diplomatique* (дипломатична автентичність), *sincerite* (оригінальність), *copie informe* (неформальна копія), *copie libre* (вільна копія), *veracite* (достовірність), *authenticite historique* (історична автентичність), *un acte faux, un faux* (документ, що немає ознак дипломатичної автентичності), *acte falsifie* (фальшований акт), *forgerie* (подрбка), *acte recrit ou acte refait* (перероблений, заново написаний акт), *acte subreptice* (акт, одержаний згідно з хибним представленням справи), *un faux de chancellerie* (канцелярська подрбка), *un faux d'erudition* ("учена" подрбка, вигаданий документ, залучений до наукового твору), *acte douteux* (акт підозрілий), *acte suspect* (акт сумнівний), *original du faux* (оригінал фальшивого документа), *lettres supposes* (удавана грамота) тощо.

Поява кожного згаданого вище терміну має власну цікаву історію, етимологію і семантику, а час і послідовність їх входження до наукового обігу демонструють еволюцію питань захисту інформації й просопографії. Термінологічне різноманіття забезпечують активні дослідження дипломатарію, базовані на значущій практиці, передусім історико-правову. Завдяки прискіпливій увазі до *означників* – автентичний, фальшований, достовірний, *означуваного* – оригінал, копія, наукові розвідки вказаного відтинку часу породжують перспективні розгалуження на царині вивчення документа як акту доказу, історичного, філологічного й історіографічного факту. Зрештою, це уможливило конституювання основних наукових засад експертизи достовірності зовнішньої і внутрішньої форми документа, значеннєві пунктири якої знаходять відбиття на рівні модерних студій [8].

До ХХ ст. головним підходом у термінологічних роз'ясненнях документа і його сприйнятті залишався правовий. Тому цілком закономірним виглядає поява у межах правової (у т.ч. й історико-правової) науки розвідок, присвячених історії, теорії документа як письмового свідчення, доказу. Остання обставина передбачала уважне ставлення до питання фальшування документів, яке від найдавнішої практики роботи з документами залишалося одним із основних напрямів їх досліджень, проваджених спочатку на емпіричному, емпірично-теоретичному рівнях, а згодом і теоретичному.

Якщо оцінювати західноєвропейські джерелознавчу і правову науки у руслі нашого питання, то найпомітнішими були успіхи вчених німецьких наукових шкіл. Спочатку Л. фон Ранке із послідовниками висунули тезу про перевагу правових актів над оповідними джерелами, примусивши колег критично осмислити наявний досвід джерелознавчої практики, а К.-Ф. Савіньї, К.-Ф. Ейхгорн, Б.-Г. Нібур проголосили актуальним і правильним такий підхід до документа, за якого з'ясовуються його історія, "походження, ті запозичення, що в ньому є, шляхи торування цих запозичень" [4, с.319]. Їх зразки інтерпретації текстів, правових формул, незважаючи на окремі методологічні хиби, стали гідним досягненням критики джерел, зокрема установлення їх оригінальності. Вивчення історіографії питання переконує нас у тому, що найяскравіші вітчизняні досягнення досліджуваного проміжку часу у галузі історико-правової науки так чи інакше були пов'язані з німецькою історико-правовою школою, практикуванням зарубіжного досвіду.

Безперечно, оригінальною і високовартісною для науки кінця ХІХ – початку ХХ ст. була творчість відомого російського вченого, одного із основоположників кримінального права – Олександра Олександровича Жижиленка (1873-1937 (?)). Справжній фахівець, обдарований блискучим літературним і полемічним талантом, О.О. Жижиленко заслуговує на порівняння його з найвідомішими представниками російської юридичної науки, такими як А.Ф. Коні чи М.А. Корф. Вихованець петербурзької, берлінської юридичних шкіл, професор Санкт-Петербурзького університету, інших навчальних закладів, автор фундаментальних досліджень у галузі кримінального права, судочинства [2], видатний організатор правової науки, галузевих музеїв, міжнародних і вітчизняних спеціалізованих товариств, гуртків, часописів, адміністратор пенітенціарних закладів, і навіть службовець Управління центральним архівом при ВЦВК РФСР, науковий співробітник Публічної бібліотеки у Ленінграді – це далеко невичерпаний перелік занять і посад, які наповнили життя непересічного діяча науки [2; 6, с.44]. Його ім'я нерозривно пов'язано з історією Харківського університету. Саме тут, у 1915 р., О.О. Жижиленко здобув ступінь доктора наук, а подана ним до захисту робота була удостоєна академічної Ахматовської премії [9].

Окрім усіх інших творчих здобутків, О.О. Жижиленко лунко заявив про себе, як дослідник системи доказів у судовій практиці, особливим видом яких є документ. Невід'ємною складовою основної лінії студій є вдалий історико-порівняльний аналіз особливостей різних форм доказів. Такий підхід дозволив науковцю розкрити

переваги документа порівняно з іншими доказами, довести те, що письмове свідчення (а не усне, як, наприклад, показання свідків) є об'єктивнішим гарантом достовірності правових відносин. Йому належить фундаментальне дослідження феномена фальшування документів у суспільно-інституційному (зовнішньому) і концепційному (внутрішньому) вимірах. У цьому руслі найважливішим досягненням науковця стала монографія «Подлог документов: Историко-догматическое исследование» («Підробка документів. Историко-догматичне дослідження» (1900), яка у повній мірі віддзеркалила існуючий на тоді історичний, правовий досвід вивчення проблеми. Дотримуючись розповсюдженої у XIX ст. диференціації документів на публічні і приватні, автор сконцентровує увагу на правовому відгуку на виклик фальшування цих видів актів.

Фундаментальне положення у студіях займає висновок про природу документа та його фальшування як "зазіхання на письмову форму засвідчення життєвих моментів юридичних відносин і подій, що мають правове значення" [1, с.212-213]. Головним чинником появи документів дослідник називає суспільний розвиток, на певному рівні якого "усвідомлюється необхідність особливих способів такого засвідчення в інтересах усього правопорядку, і коли охорона цих засвідчувальних засобів, представляється досить суттєвою, оскільки зумовлює твердість і міцність усього правопорядку" [1, с.213]. Мотивуючи появу документів розвитком правовідносин, науковець робить аргументований висновок про залежність між досконалістю законодавства і механізмом його реалізації та рівнем розповсюдження фальшованих документів.

На думку О.О. Жижиленка, *sine qua non* (необхідною умовою) всебічного розроблення досліджуваного питання є ретроспективне "занурення в тему", що розкриває ґенезу документа як особливого об'єкта правової практики. Тому відомий науковець із особливим шануванням ставився завжди до історії права, зокрема римського, нормативно-правових актів, що порушували різні аспекти обставин послуговування письмовим документом як доказом. Не виходячи за межі римського права, автор стверджує, що першим випадком уваги до фальшування документів на рівні правого акту є *Lex Cornelia de falsis* (Закон Корнелія [Суллі] про підробку) (80 р. до н.е.), поява якого спричинена "тими діями, які завдяки ... невлаштованості у римському житті, почали особливо гучно про себе заявляти" [1, с.25]. Дискутуючи з німецькими колегами – Т. Моммзеном, Е. Матеусом, К. Кохом та ін., О.О. Жижиленко стверджує, що спочатку підробка документів розглядалася як складова загального кримінального порушення – *crimen falsi* (кримінальна підробка) і стосувалася лише духовних заповітів. Пізніше, жанрово-видовий коло документів, що фігурували як найпопулярніші серед фальшувальників, розшириться. Це знаходить у О.О. Жижиленка раціонально вмотивоване пояснення, ґрунтоване на висновку про ускладнення суспільних правових відносин і абсолютно природному процесі видового урізноманітнення правових актів. Оригінальним і справедливим є зауваження професора про те, що серед фальшувальників часто зустрічалися справжні знавці палеографії, дипломатики, сфрагістики, для яких документ (чи його складові) не представляв наукової значущості як об'єкт дослідження, а цікавив як гарант, знак достовірності того чи іншого факту, події [1, с.46]. Утім, незважаючи на це, протистояння фальшувальників і поборників їхньої достовірності документів плідно впливало на складання засад їх наукової критики.

Історичне дослідження підробки документів О.О. Жижиленко проводить також через конструкції "теоретично правильного" канонічного права. Прогресивним є висновок фахівця про суттєву відмінність канонічного права від римського, що полягає в розгляді фальшування документів окремим правопорушенням, яке характеризується "моментом спотворення оригінальності документів, як знаків засвідчення подій, котрі мають правове значення" [1, с.84]. Пошуки історичного

досвіду переслідування і визначення міри покарання за фальшовані документи, їх ознаки і правила критики спровокували дослідника на глибоку ретроспекцію питання. Це призвело до детального аналізу прикладів переслідування фальшування документів германським (переважно баварським) (наприклад, Баварське уложення 1751 р., Пруський ландрехт 1794 р., Баварське уложення 1813 р., Австрійське уложення 1803 р. та ін.), французьким (Ордоннанс 1532 р., Едикт 1680 р., кодекси законів 1791 р., 1810 р. (Code pénal, Code pénal belge), англійським (закони Генріха I, Консолідований статут 1861 р.) законодавствами епохи середньовіччя, нового і новітнього часу.

Кожного разу, розгортання міркувань відбувається на тлі детального аналізу загальних умов функціонування держави, особливостей побутування суспільства. Оперуючи широкою тематичною джерельною базою, дослідник не просто вивчає еволюцію законодавства і правових норм, перетікання запозичень між ними, але й розкриває результати таких освоєнь. Так, завважуючи про наслідування французького права германським, О.О. Жижиленко вказує й на специфічні відмінності. Наприклад, прогресивність германського права, порівняно з іншими європейськими законодавствами, виявилася у більш вираженому сутнісному окресленню змісту поняття "підробка документів" та кваліфікації протиправності дій навіть на момент укладання фальшованого акту, а не користування ним. Солідності проведеному дослідженню надає прагнення представити досягнення європейського (фінське (1889), угорське (1878), голландське (1881), норвезьке (проект, 1885), італійське (1889) та ін.) законодавства 1880-1890-х років. з огляду на тривалість правових традицій і нововведень, зміцнених теорією права і суспільною практикою.

Чільне місце у монографії займає розгляд руського і російського права. Слідуючи вивіреному прийому – хронологічній послідовності, науковець належно поцінував роль Литовських статутів (1566, 1588) у поширенні на схід західноєвропейських принципів розгляду у правових актах фальшування документів (наприклад, Уложення Олексія Михайловича 1649 р.), детально проаналізував постановку питання про їх підробку за часів Івана IV Рюриковича (Судебник 1550 р.), Петра I (Воєнні артикули 1716 р., Статут морський 1720 р.), Єлизавети (проекти спеціальних комісій 1754-1766 рр.), Олександра I (проекти кримінальних кодексів проф. Харківського університету Якоба 1811 р., Уряду 1813 р.) Миколи I (Звід законів 1832 р., т. XV) із династії Романових та ін., що забезпечило аргументованість зробленим автором висновків. Дотримуючись засад формальної логіки при висвітленні еволюції законодавства Російської імперії, автор вважає за необхідне акцентувати увагу на змінності розуміння поняття "підробка документів" (термінологічний аспект), урізноманітненні з часом видів фальшування і фальшованих письмових свідчень, зростанні кількості учасників правопорушення (соціально-політичний, економічний, психологічний аспекти), ускладненні процедури виявлення підробки оригінальних актів (експертиза документів), кваліфікуванні протиправних дій, зміцненні значення документа у суспільстві (правовий аспект). Безперечно, такий підхід забезпечив усебічність аналізу теми, продемонструвавши його вивчення у контексті досягнень класичної гуманітарної і, зокрема правової, науки XIX ст.

Дослідження широкої джерельної бази дозволило встановити час входження у вітчизняне законодавство "вчення про фальшування документів". Каналом трансляції було визнано Литовський статут 1588 р., який містив розлогі коментарі щодо видів "документарного спотворення свідчень", а саме: "1) підробка королівських документів і печаток, зокрема підробка грамот, привілей, здійснених шляхом підробки підпису короля і вищих чиновників держави; 2) вирізання й зберігання у себе справжніх королівських печаток і печаток державних закладів (урядів наших), так само, як і користування ними; 3) недостовірна зміна оригінальних документів

різного роду, що не мають загальнодержавного значення, але мають значення у сфері правового обігу взагалі; ... зміна судових печаток і зняття печаток із одних паперів і прикладання до інших; 4) користування спадкоємцем наперед відомо фальшивими документами, що дісталися йому у спадок" [1, с.231-232]. Окремі історики права, вважають, що детальний аналіз Литовського статуту 1588 р. і Уложення 1649 р. дозволив О.О. Жижиленку виграти дискусію другої половини ХІХ ст., підтримувану М.В. Владимирським-Будановим, щодо першості появи у вітчизняному законодавстві ґрунтовних викладок стосовно видів фальшування документів. Утім, зауважмо, що визнання справедливості, зробленого О.О. Жижиленком висновку, залежить від значеннєвих меж поняття "вітчизняне законодавство".

Помітне місце у роздумах О.О. Жижиленка відводиться вченню про фальшування документів і аналіз складу цього злочину у руслі кримінального права [1, с.343-368]. Очевидним є високе поцінування тематичних доктрин Л.А. Фейсрбаха, К.Л.В. фон Грольмана, К.Й.А. Міттермайера, Т. Марецолля та інших правників, присвячених осмисленню природи обману й адекватному реагуванню права на його види, залежно від ступеню тяжкості, з'ясуванню суб'єктивного й об'єктивного, зовнішнього й внутрішнього у їх походженні, обставин визнання актів підробними [1, с.415-524].

Наскрізна, потенційно присутня думка про документальну форму фіксації інформації як соціальне явище, зрештою піднімається на "поверхню" і "виливається" у вагомій коментарі у стосунку документа об'єкта злочину. Термінологічні пошуки найприйнятнішого пояснення змісту документа, призводять до посилань на авторитетне видання – «Словарь русского языка, составленный Вторым отделением Академии наук» (СПб., 1895), керуючись яким, стверджується значення документа як письмового акту. На відміну від германського права, в якому для означення документа існувало два терміни – *Urkunde* (у розумінні будь-якого матеріального об'єкта, який може бути свідченням) і *Schrift* (у розумінні письмового акту), що створювало не тільки термінологічну плутанину, але й правові колізії, російське законодавство оперувало визначенням документа лише як письмового свідчення. Щоправда, існували зауваження щодо способу фіксації інформації. Під "письмовим" розуміли документ, створений ручним і механічним способами, який складається з "письмен, тобто букв, що утворюють слова і речення ... Матеріал, на якому документ написаний, для загального його розуміння немає значення, так само, як і вартість його сама по собі, окрім відомих видів документів (кредитні папери), з огляду на особливі властивості, що вирізняють [їх] із-поміж інших документів, які слугують предметом фальшування" [1, с.541]. Таким чином, О.О. Жижиленко робить акцент на тому, що цінність документа полягає у документній інформації. Документ *свідчить, засвідчує і доводить*. У цьому, як уважав знаний учений, полягає сутність і основна властивість акту [1, с.542].

Емпірично й аморфно-сумативно балансує між різними, прийнятими у германському праві визначеннями документа як об'єкта, що "здатний [від початку] слугувати доказом відомих подій, а не призначатися для цього" (Р. Гарро), "матеріальний, неодухотворений предмет, якому властиве свідчення на користь відомих обставин і уможливлення завдяки власним формі й існуванню висновків про відомі обставини" (З. Меркель), "має значення акту як доказу" (К. Біндінг), "належить чуттєвому світу і виготовлений із метою, щоб довести правове значення обставин шляхом умовиводів, а не завдяки своєму побутуванню" (Ф. Ліст), "опредмечена для тривалого розпізнання думка" (Т. Моммзен), "всякий речовий виріб, що здатний доводити факти згідно своєму, виготовленому людською рукою, змісту" (А.Б. Рідель), "заява, зроблена у письмовій формі" (К. Бродманн), "предмет, який через владну волю отримує призначення слугувати доказом відомого факту" (Г. Мейер) та ін.,

врахувавши відбиття практичних інтенцій у змісті поняття, О.О. Жижиленко "вивів" і спробував довести справедливість тлумачення документа як письмового акту, "складеного згідно з формою і призначеного посвідчувати відомі правові відносини і події правового значення" [1, с.543–563].

Відмічаючи видове різноманіття документації у правовому обігові наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., О.О. Жижиленко запропонував оригінальну схему класифікації документів за матеріальною й інформаційною складовими. *Форма, походження, функційне призначення, зміст, способи викладу інформації й посвідчення, значення* були обрані критеріями диференціації документів. Цікавими є пояснення кожного з них, які містять не лише переліки класів документів, але й зауваження стосовно відносності статусу будь-якого запису інформації як акту засвідчення, підтвердження певного факту чи обставин дії. У якості ілюстрації, науковець проводить порівняння між метричним свідоцтвом і приватним листом, що містить зізнання особи у власному боргу. У першому випадку, документ спеціально створювався з метою засвідчення факту, а в іншому – мав інше призначення. Якщо метричне свідоцтво є документом поза будь-якими обставинами, то лист відіграє роль документа "винятково процесуального" [1, с.543].

Неодноразово О.О. Жижиленко порушував питання достовірності новітніх видів документів, а саме: фотографії і телеграми. Як активний учасник Юридичного товариства при Петербурзькому університеті (1877), виступив автором декількох доповідей для слухачів, присвячених питанню використання новітніх носіїв інформації для судової практики у системі доказів [7]. Коло інтересів дослідника охоплювало і тему юридичної сили оригіналу та копії документа, інших важливих для юридичної практики аспектів розгляду правових актів.

Без перебільшення, дослідження відомого правника на тривалий час стало якраз визначальним у вивченні фальшування документів, окреслило розбіжності у методологічних підходах різних європейських академічних кіл, університетських професорсько-викладацьких корпорацій, представників практичної роботи з документами. Народжений О.О. Жижиленком діалог сприяв не тільки утвердженню системи поглядів на документ як акт письмового свідчення чи доказу у правовій практиці, але й накопиченню спеціальних знань загалом, і зокрема в джерелознавстві й інших історичних дисциплінах. Його ідеї започаткували цікаві дискурси, які розгорталися і доповнювалися впродовж ХХ ст., вивчення котрих стане у нагоді серйозним історіографічним студіям із документознавства.

Джерела та література

1. Жижиленко А.А. Подлог документов: историко-догматическое исследование. – СПб.: Невская типография, 1900. – 746 с.
2. Иванов П.О., Ильина Л.К. Пути и судьбы отечественной криминологии. – М., 1991. – 356 с.
3. Каштанов С.М. О подлинности и достоверности актовых источников // О подлинности и достоверности исторического источника: Сб. статей. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1991. – С. 24-41.
4. Косминский Е.А. Историография средних веков. V в. – XIX в.: Лекции. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1963. – 324 с.
5. Установ М.А. Некоторые вопросы источниковедческой критики документальных памятников // О подлинности и достоверности исторического источника: Сб. статей. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1991. – С. 5-23.
6. Юбилей А.А. Жижиленко // Право и жизнь. – 1925. – № 4-5. – С. 43-45.
7. Юридическое общество при Императорском Санкт-Петербургском университете за двадцать пять лет (1877-1902). – СПб.: Сенатская типография, 1902. – 164 с.
8. Vocabulaire international de la diplomatie // Folia Caesaraugustana. – Zaragoza, 1984. – Vol.I. – P.121. – Art.57; P.126. – Art.99,100; P.126-127. – Art.105,106,114.
9. <http://www.nlr.ru/ar/staff/jiji.htm> [текст]

Анотація

У статті здійснюється деконструкція концепту фальшування документів як актів письмового доказу, свідчення. Аналізується генезис поглядів О.О. Жижилєнка у контексті впливів німецької історико-правової наукової школи, юридичної науки. Здійснено спробу довести важливість для документознавства розроблення проблеми з урахуванням досягнень правової науки.

Summary

In the article the deconstruction of the concept of documents falsification as acts of literal proof, evidence has been given. The genesis of O.O. Zhyzhylenko views is analyzed within the context of the German historical and legislative school of thought, legislative science. The attempt to prove the importance of the matter developed has been made with taking into consideration legal science achievements.

УДК 796 (091) (477.7)

В.А. Вербицький

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.): ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Протягом останнього десятиліття спостерігається посилена зацікавленість учених до дореволюційного минулого нашої країни. Завдяки цьому сучасна українська наука впевнено веде нові напрями досліджень, до числа яких відноситься історія фізичної культури та спорту.

Цей напрям історичної науки, який ще донедавна входив до сфери зацікавленості учених з інших галузей знань, за останній період помітно збагатився новими науковими дослідженнями. Проте, незважаючи на значні успіхи в дослідженні цієї теми, слід зазначити, що спортивна тематика залишається найменш вивченою складовою культурного життя України.

Як у дореволюційній, радянській, так і в сучасній історичній літературі налічується незначна кількість праць, які безпосередньо присвячені розвитку фізичної культури і спорту в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Ще менше робіт, у яких би розглядалися питання організації фізичного виховання молоді в освітніх закладах. Разом з тим, у спортивно-історичній, науково-публіцистичній літературі існує велика кількість праць, які тією чи іншою мірою торкаються цієї проблематики. Виходячи з цього, автор ставить за мету розглянути здобутки у висвітленні цієї проблеми в історичній науці, проаналізувати позитивні зрушення в даному напрямі, окреслити подальші завдання та перспективи.

Висвітлюючи проблему дореволюційної спортивної історіографії, доцільно було б виділити три основних періоди: дореволюційний, радянський та сучасний.

Праці дослідників дореволюційного періоду нечисленні. В основному вони мають описовий характер. Винятком є стаття невідомого автора «З питання про ведення гімнастики у військово-учбових закладах» [1]. Це, можна сказати, одна з перших праць з історії гімнастики у військово-навчальних закладах Росії. У статті міститься солідний фактичний матеріал, характеризуються основні етапи розвитку гімнастики, проведено аналіз проблем, розкрито причини недоліків у системі військової фізичної освіти.

Цікавою і достатньо цінною, на нашу думку, можна вважати статтю Я. Мора [2], надруковану в «Журнале Міністерства народного образования». Автор, на прикладі конкретних урядових документів, простежив історію викладання фізичних вправ у